

MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING / SOCIAL WORK (1)

Herstelrecht realiseren. Van mensenrechten naar persoonlijke verhalen *Reflecties bij het 9de internationaal congres van het European Forum for Restorative Justice.*

BART CLAES^a & FILIP VAN GORP^b

^a Postdoctoraal onderzoeker, School of Law, University of Sheffield (Corresp. bart.claes@sheffield.ac.uk)

^b Bemiddelaar bij Moderator vzw, Forum voor herstelrecht en bemiddeling

'Herstelrecht en bemiddeling dient nog nadrukkelijker aanwezig te zijn in de afwikkeling van conflicten tussen burgers, van welke aard deze conflicten ook zijn'. Zo opende de Nederlandse minister van Justitie en Veiligheid, Ard VAN DER STEUR, in juni 2016 aan de Universiteit van Leiden het 9de internationale congres van het European Forum for Restorative Justice (EFRJ) met als titel 'Realising Restorative Justice: Human Rights and Personal Realities'.¹ Academics, praktijkwerkers en beleidsmakers van Europese lidstaten en daarbuiten verzamelden in Leiden. De verbinding tussen herstelrecht en mensenrechten loopt als een rode draad doorheen het gehele congres met zijn verscheidenheid aan plenaire sessies en workshops. Zo gaat de aandacht onder meer uit naar gemeenschappelijke waarden en principes zoals het recht op erkenning, inclusie en participatie die in beide kaders terug te vinden zijn. Daarnaast worden ook meer kritische vragen gesteld ten aanzien van beide kaders. Zo promoten verscheidene internationale verdragen en Europese conventies de verdere implementatie van herstelrecht in het omgaan met conflicten, maar blijft de concrete toepassing van herstelgerichte praktijken in conflicten waar er sprake is van de schending van mensenrechten erg beperkt. Ook omgekeerd zouden herstelgerichte praktijken en organisaties een meer proactieve rol kunnen opnemen ten aanzien van de thematieken als radicalisering, extreem geweld en de bescherming van kwetsbare groepen als asielzoekers. Ook hier zouden herstelgerichte praktijken met een focus op veiligheid en het versterken van dialoog een belangrijke plaats kunnen hebben.

Met deze focus op mensenrechten en thematieken als radicalisering, extreem geweld en de asielcrisis verlegt het EFRJ de focus van herstelrecht van een denken over criminaliteit en het hervormen van strafrechtelijke structuren naar bredere maatschappelijke problematieken en conflicten. Met deze vernieuwende invalshoek worden ook andere wetenschapsdisciplines aangesproken die ook op het congres talrijk aanwezig waren. Dat een congres met als rode draad herstelrecht en mensenrechten een veelzijdig, multidisciplinair gebeuren zou worden, was onvermijdelijk. De workshops bulkten dan ook van een diversiteit aan thematieken. Wat opvalt is dat vooral de mate van complexiteit, intensiteit en impact van het conflict waarbij herstelgerichte praktijken worden toegepast, steeds groter lijkt te worden. Ook in de breedte, bij maatschappelijke problematieken als radicalisering, discriminatie en de huidige asielcrisis worden vanuit herstelgerichte praktijken en organisaties initiatieven genomen. Zo geven de voorgestelde onderzoeksresultaten uit het project *Alternative* van het EFRJ, dat liep van 2012 tot 2016, weer hoe herstelgerichte praktijken ook in interculturele settings bijdragen tot een sterkere dialoog tussen mensen (en groepen) en op een meer constructieve wijze omgaan met conflicten.

Dat praktijkwerkers, academics en wetenschappers nog steeds worstelen met de evenwichtsoefening tussen het maximaal bewaren van de belangen en rechten van het slachtoffer en het vrijwaren van de rechten, noden en belangen van de dader, blijkt ook uit de discussies

¹ Voor meer informatie over het *European Forum for Restorative Justice* en haar evenementen, publicaties en Europese projecten, zie <http://www.euforumrj.org/>

op dit congres. Zo werd de toon gezet door de Nederlandse minister van Justitie en Veiligheid, VAN DER STEUR, die gewag maakte van een algemene tendens naar een meer slachtoffergericht herstelrecht en een slachtoffergeleide toepassing ervan. Vooral het vergemakkelijken van de toegang voor slachtoffers tot herstelrecht, blijft een belangrijke uitdaging voor de toekomst (VAN CAMP, 2014). Tegelijkertijd noopt net een concept als herstelrecht met zijn verschillende toepassingen zich zowel in de praktijk, onderzoek als theorie tot een blijvende evenwichts-oefening tussen de belangen van daders en slachtoffers. Anders gesteld, het perspectief op slachtoffers mag het perspectief op daders niet vertroebelen, en omgekeerd. Beide lenzen op de realiteit, misdrijf of conflict, moeten tegelijk klaar blijven en elkaar aanvullen.

Bovendien werd in verscheidene presentaties en workshops verwezen naar het belang van een wettelijk kader voor de ontwikkelde herstelgerichte praktijk. In België hebben herstelgerichte praktijken als herstelbemiddeling voor meerderjarige daders al jaren een duidelijke wettelijke verankering waar vanuit andere Europese landen reikhalzend naar wordt uitgekeken. Met de Wet van 22 juni 2005 ter invoering van bepalingen inzake bemiddeling in de Voorafgaande Titel van Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van Strafvordering² wordt het aanbod van herstelbemiddeling in alle fasen van de strafrechtspleging wettelijk geregeld. Met dit wettelijke kader wordt ook een duidelijke visie over herstelbemiddeling en de praktijk ervan beschreven (LEMONNE & CLAES, 2014). Een aanbod in alle fasen van de strafrechtsbedeling en een duidelijke definitie met werkingsprincipes van de herstelgerichte praktijk zijn net de twee elementen waar bij een wettelijke verankering van herstelgerichte praktijken in andere Europese landen naar gestreefd wordt. Zo waren enkele (plenaire) presentaties en workshops gewijd aan de herstelgerichte ontwikkelingen in Nederland waar sinds 2007 slachtoffer-dader gesprekken georganiseerd worden volstrekt buiten het strafrechtelijke gebeuren, en sinds 2012 ook bemiddeling wordt aangeboden met het openbaar ministerie nadrukkelijk in beeld en gericht op de beïnvloeding van de gerechtelijke procedure. Slachtoffer en dader hebben als het ware de keuze tussen een herstelgericht parcours buiten of binnen het strafrechtelijke gebeuren. Net het ontbreken van een duidelijk wettelijk kader brengt heel wat onduidelijkheden en valkuilen naar vrijwilligheid van deelname aan bemiddeling, vertrouwelijkheid van de gesprekken, en vooral het garanderen van de rechtsbescherming van de betrokken partijen met zich mee.

Het EFRJ congres blijkt opnieuw een plaats te zijn waar onderzoekers inspiratie vinden voor de interpretatie van hun bevindingen en voor nieuwe onderzoeksprojecten bij praktijkwerkers, en waar praktijkwerkers op hun beurt standaarden voor goede praktijken met elkaar kunnen uitwisselen. Net deze kruisbestuiving is een aangewezen momentum voor beleidsmakers om zich te laten inspireren over nieuwe praktijken en ontwikkelingen die geïntegreerd kunnen worden binnen hun plaatselijke strafrechtelijke context. Een opmerkelijk gevolg daarvan, en één van de verdiensten van het EFRJ, is dat zij op die manier communicatie en verbinding tussen onderzoekers, beleidsmakers en praktijkwerkers faciliteert en promoot. Zo spoort het EFRJ wetenschappers, beleidsmakers en praktijkwerkers aan om bij elkaar over het muurtje te kijken en voort te bouwen op elkaars ervaringen. Tegelijkertijd stellen we een veld van herstelgerichte praktijken vast dat elk jaar verder en verder uitdeint. Nieuwe methodieken worden ontwikkeld, anderen worden toegepast in totnogtoe onbekend terrein als radicalisering, asielcentra, terrorismebestrijding, et cetera. Die constante verbreding en verdieping brengt nieuwe uitdagingen en innovaties met zich mee vooral op het niveau van herstel en communicatie. Tegelijkertijd scherpt ze ook de vraag aan naar wat we vandaag de dag nog verstaan onder het realiseren van herstelrecht, met de nadruk op dat recht doen en rechtvaardigheid. En laat dat een voorzet zijn voor het volgend congressthema.

² Wet van 22 juni 2005 ter invoering van bepalingen inzake bemiddeling in de Voorafgaande Titel van Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van Strafvordering, B.S. 27 juli 2005.